

GOSTILNIČARSTVO V ZAGORJU

RAZISKOVALNA NALOGA
ZGODOVINSKI KROŽEK
OŠ IVANA SKVARČE
ZAGORJE OB SAVI

ŠOLSKO LETO 1998/99

SODELOVALI SO ČLANI ZGODOVINSKEGA KROŽKA:
NINA RINK, DAVID BUOVSKI, JURE JERE, VIOLETA KOS,
BORIS FAJFAR, URŠKA ŠIKOVEC, JAKOB REŽUN, MARUŠA
AGREŽ, NIKA BRADAČ

RAČUNALNIŠKA OBDELAVA: JAKOB REŽUN
MENTORICI: ANA RENKO, MILENA ZUPANČIČ
LEKTORICA: AMALIJA KUDER

NA SVETU SE BIRTOM
NAJBOLJŠI GODI,
OD JUTRA DO VEČERA
NA ŽESLU SEDI;
PO CIMRU ŠPANCIRA,
OKROG SE OZIRA:
"DA BI TACGA BOG DAL,
KI BI ZA VINCE DAJAL."
(LJUDSKA)

I. NAMEN NALOGE

Gostilne so bile in so še danes namenjene srečevanju ljudi, še posebej v prostem času. V gostilnah pa se sklepajo tudi kupčije, mešetarski posli, dogajajo se poslovni dogovori, politični sestanki ipd.

V Zagorski dolini je bilo v preteklosti več znanih gostiln. Člane zgodovinskega krožka je zanimalo, katera zagorska gostilna ima najdaljšo tradicijo neprekinjenega delovanja. Da bi to ugotovili, smo se lotili raziskovalne naloge.



Gostišče Kum danes

II. OBRT V NAŠEM KRAJU V PRETEKLOSTI

Prebivalci Zagorske doline so se v preteklosti preživljali pretežno s kmetijstvom. Že v srednjem veku pa so v urbarjih omenjene prve obrti, kot na primer kovaštvo, mlinarstvo in mizarstvo v 16. stoletju, po letu 1750 pa so se pojavili prvi žagarji, usnjarji, tkalci in zidarji. V prvi polovici 19. stoletja so v Zagorski dolini delali tudi krojači, trgovci, šivilje, klobučarji, peki in mesarji.



Eden zadnjih mlinov v naši občini

Med obema vojnama so svojo dejavnost registrirali: klepar, kolar, slaščičar, tapetnik, ključavničar, frizer in izdelovalec glasbenih instrumentov. V Zagorju so imeli delavnico tudi urar, sodavičar, fotograf, električar, tesar in pečar.



Družina mizarja Gregla na Švepovini

Po drugi svetovni vojni so se pojavile nove dejavnosti: proizvodnja plastike, papirno-grafična dejavnost, avtoprevoznništvo itd.

Že leta 1902 je bilo v Zagorju ustanovljeno Obrtno društvo, ki je opravljalo predvsem humanitarno, versko in družabno dejavnost. Društvo je leta 1922 sprejelo pravila dela.



P r a v i l a

obrnega društva za ~~trgovaški okraj~~ *Zagorje in okolice* v Zagorja.

Ime in sedež društva.

§.1.

Društvo se imenuje, Obrtno društvo za ~~trgovaški okraj~~ *Zagorje in okolice* v Zagorja.

§.2.

Namen *Zagorje in okolice*
Obrtno društvo za ~~trgovaški okraj~~ v Zagorju je ustanoveno politično, katerega namen je skrbeti:

1.) za povzdigo, strokovno in splošno izobrazbo obrtnega stana.

2.) da se zaradi obrtnike priberiti jim vpliv in veljavo v javnem življenju.

3.) branci koristiti in pravice obrtnega stana in posameznika obrtnika skupin.

4.) deluje za gospodarsko povzdigo in blagostanje obrtnikov.

5.) podpira bolne in osiromašene žene njihovih vdove in sirote.

6.) ustvari obrtnikom potrebne liste, knjige in novine

Kopija originalne listine pravil Obrtnega društva za Zagorje

POMOČNIŠKO IZPRIČEVALO

Uprava zdravstvenega posilniškega podjetja v Zagorju ⁹⁹ potrjuje s tem, da je opravil danes
g. Kovač Albin, rojen dne 6. I. 1906. v Toplicah, občini Zagorje ⁹⁹,
srezu Litija, ¹⁹¹¹⁻¹⁹¹⁹ Drauski banovini, pred izpraševalno komisijo te združbe

pomočniški izpit

iz posilniškega obrta.

Kandidat se je izučil v obrtu pri g. Kovač Katarini v kraju Toplice
v času od dne 10. IX. 1927. do dne 10. IX. 1931.; med učenjem ^{je plačeval strokovno šolo}
v Zagorju dne 27. avgusta 1931. ^{ni plačeval strokovne šole}

(Podpis predstojnika izobraževalne komisije)

Jovan Jovanich

(Podpis uprave združbe)

Pustič / Janez
1. i. tajnik



[illegible]

5

III. GOSTILNIČARSTVO V ZAGORJU

Gamberški urbar iz leta 1571 priča, da so bile gostilne v Zagorju že v fevdalni dobi.

Prvi znani zagorski gostilničar je bil Herman Eisner. Njegova gostilna je stala pri skalah pred izlivom Medije v Savo. Tu so se ustavljali brodniki in tudi prenočevali. Pluli so le podnevi, navzdol so ladje plule same, navzgor pa jih je vlekla živina. Ob ugodnem vodostaju je bilo potrebno za vleko ladje 8 konj ali volov. Najtežje je bilo pri Prusniku, v bližini današnjega mostu čez Savo. V Zagorju so tovore razkladali in jih tovorili naprej po cesti na Trojane in dalje proti Ljubljani ali Savinjski dolini.

Gostilna Hermana Eisnerja se omenja tudi v 19. stoletju, pred zgraditvijo Južne železnice in po njej. Nad železniško postajo sta odprli vrata gostom kar dve gostilni, Južinova in Koritnik - Korbarjeva gostilna, ki je prenehala z delom leta 1970.



**Gostilna nad železniško
železniško postajo**



Zagorje ob Savi



Gostilna Leopolda Drgana, kasneje Grčarjeva gostilna



Zagorje ob Savi



Hočevanje Pivo Ivan Hočevar

V samem Zagorju velja za najstarejšo gostilno Kozinovo. Tu so se zbirali brodarji, furmani, kasneje tudi rudarji. To je bila gostilna z velikim hlevom za živino in dvoriščem. Po letu 1860 so se menjali gostilničarji Prelec, Mlač, Grčar, vse tja do leta 1976, ko je nekdanjo gostilno zamenjala poslovno – stanovanjska stavba.

V senčni uti pri Grčarju je rad posedal pisatelj dr. Slavko Grum.

Ob cerkvi Sv. Petra in Pavla sta bili dve gostilni. Gostje niso posedali v gostilni samo ob cerkvenih praznikih, ampak tudi po nedeljski maši. Tu so organizirali svatbe, krste, pogrebščine. Obe gostilni sta obiskovalce pritegnili tudi v času žegnjenja in živinskega sejma.

Medvedova gostilna hrani razburljive spomine na Francoze in francosko blagajno, na rokovnjače in hlapca Jerneja. Pisatelj Ivan Cankar se je leta 1906 v tej gostilni udeležil shoda, ker je kandidiral na listi socialdemokratske stranke. Tu je našel motiv za zgodbo hlapca Jerneja.



Gostilna »Pri Medvedu«

Tudi gostilne v Zagorski dolini so predstavljale mesta, kjer so se zbirali kmetje, obrtniki, delavci, zlasti rudarji, pa tudi inteligenca. Gostilne so bile najbolj zasedene ob nedeljah in praznikih. Za kmete je veljalo pravilo, da med tednom niso posedali v gostilnah, zakaj to je bil privilegij proste nedelje.



Gostilne so bile najbolj zasedene ob nedeljah

Gostilne, v katere so zahajali predvsem rudarji, so se odpirale že pred jutranjim začetkom dela. Rudarji so si v "šnopcapotekah" privoščili "šnoper". V času dela je bilo v gostilnah le malo obiskovalcev. Prostori so se ponavadi napolnili proti večeru oziroma bolj v dneh, ko so rudarji dobivali plačo.

Po II. svetovni vojni so praznovanja cerkvenih praznikov opustili. Obisk gostiln se je povečal za silvestrovo, za pusta, za 1. maj, za 8. marec in za 29. november.

Dobra zabava v gostilni je bila povezana z živo glasbo in plesom, poleti na gostilniškem vrtu, v hladnih dneh pa v gostinskem lokalu. Med tednom so preganjali dolgčas s kartanjem, balinanjem, biljardom, kegljanjem in glasbenimi avtomati. V vsakem lokalu so bili stalni gostje, posamezniki ali manjše družbe. Med seboj so se vsi poznali.



Gostilna Pri Francku
(zaradi rudarjenja porušena leta 1939)

Jedilniki gostiln so bili stalni, nespremenljivi. Med tednom je bila ponudba skromna, ob nedeljah je bil jedilnik vedno enak. Največkrat so postregli z juho, svinjsko pečenko, drobovino, klobasami in kruhom. Za božič ali novo leto so postregli s potico, za pusta s krofi.

Gostje so pili vino, veliko jabolčnika, manj pivo, pozimi tudi kuhano vino. Naročali so tudi žgane pijače - "štamperle" "šnopca" ali pelinkovca.

Od brezalkoholnih pijač je bilo mogoče naročiti malinovec, šabeso, narejeno v Weinbergerjevi hiši na Švepovni v Zagorju, in čaj.

Gostilničarji, kjer se je obrt prenašala iz roda v rod na istem mestu, so bili prisiljeni spreminjati staro stavbo.



Stara in nova gostilna »Pri Polc«



Vsi na Vidergo

Na Vidergo pri Minjah
gasilna tem stoji,
je dobro založena,
s pyalo in jedjo.

Če koga pot vedilo
bo skozi dolino to,
naj tudej se ustavi,
da okrepil se bo.

Tu mir je in tišina
tu zrak je čist doma,
kjer v mestu ga pogreša,
naj tu zavije ga.

Če glad začutiš v sebi,
naj to te ne skrbi,
piškarni ali ribe
lahko prineseš si.

Če to več ne diši ti,
Alabas si naročiš,
saj ona jih vsake vrste,
kar hočeš to dobiš.

Po rolin se dobrotah
prileze kupčija,
če rolin si zbiralen
na voljo vse ima.

Od šganga do likerjev
do čokolade - rizlinga,
kaj tega ne prinese,
lahko mu čestita da.

Kaj meni ne varujmo,
naj zani prepriča se,
v dolino tu oziroma,
naj z fikom se pona.



Pri Vidergarju pred adaptacijo in po njej

Notranja ureditev gostiln je bila podobna. Večinoma so imele tri prostore namenjene gostom: vežo, večjo in manjšo sobo. V večji sobi je bila obvezna lončena peč s klopjo, miza v kotu, ob njej ob dveh stenah klopi, na drugih dveh straneh stoli. Nad mizo je bil bogkov kot. V prostoru je stala tudi omara oz. kredenca, v kateri so bili spravljene kozarci narejeni predvsem v zagorski steklarni.



Za šankom Pri Francku

Ce je bil gospodar zaposlen z dodatno dejavnostjo, je delo v gostilni prešlo na gospodinjstvo ali odlošila družina. Če je gospodar prevzel ta družinski del, ni večkrat imel večerj. Na stenah so visele raznovrstne slike, diplome oziroma priznanja. Pogosto so bile na stenah tudi lovske trofeje. Okras gostiln je bila tudi ura.

Točilne mize oz. šanki so se uveljavili šele po II. svetovni vojni. Pod tem imenom so poznali manjšo mizo s čebrom za vodo, kjer so pomivali kozarce in kamor so odlagali steklenice s pijačo.

Gostilne so se povezovale s kmetijami, trgovinami, žganjekuho, žagarstvom, kovaštvom itd.



Obrtnik kovač in gostilna »Pri kovač«

Če je bil gospodar zaposlen z dodatno dejavnostjo, je poglavitno delo v gostilni prešlo na gospodinjo ali odrasle otroke. V tem primeru je gospodar prevzel t.i. družabni del - največkrat je ob večerih obiskal gostilniške prostore in se pozdravljal z znanimi gosti, prisedel in tudi kaj popil oziroma nazdravil.

IV. OD KAVARNE MÜLLER DO GOSTIŠČA KUM

Časopis Slovenec z dne 13. oktobra 1896 pravi: "Odkar kopljejo premog v Kisovcu, ki je oddaljen kake pol ure od Zagorja, je postalo Zagorje imeniten in važen kraj. Na prijaznem griču so bele zagorske hiše in dva zvonika cerkve, ki ti je na prvi pogled všeč. Kakor čuvaj se mi zdi, ki straži Zagorsko dolino in okrog in okrog prijazno gričevje in sivo skalovje."



Zagorje v začetku 20. stoletja

Ob koncu 19. stoletja je bilo ožje Zagorje manjše kot Toplice, saj je tu živelo 800 prebivalcev, v Toplicah pa 1500. V topliško šolo je hodilo 450 učencev in 115 ponavljalcev, v zagorsko pa 280 učencev in 70 ponavljalcev.

Večina rudniških objektov in steklarna je bila v Toplicah. V Zagorju okrog cerkve so bili kmetje, ki so se ukvarjale tudi s sadjarstvom in žganjem apna.

To je podoba Zagorja ob koncu 19. stoletja, ko so na hribu pod cerkvijo zgradili mogočno hišo - gostišče Kum. Zgradila sta jo Ivan ali Johan in njegova žena Marija Müller.



Mogočna gostilna sredi koč

Ivan Müller je prišel v Zagorje s Češke, kdaj, nimamo podatkov. Ne vemo, ali se je takoj začel ukvarjati s trgovanjem ali pa je bil sprva rudar. Po rodu je bil sudetski Nemec. Bil je zelo podjeten, verjetno pa mu je veliko pomagala tudi žena Marija. Leta 1891 sta od Jožeta Milača kupila nekdanjo Juvanovo hišo s trgovino na sedanjem Cankarjevem trgu, ki se še danes imenuje trgovina Müller. Blizu današnje tovarne Varnost sta žgala opeko. Poleg uspešnega podjetja sta ustvarila tudi družino, rodilo se jima je devet otrok, sedem deklet in dva fanta. Ker opeka iz domače opekarne ni šla preveč dobro v prodajo, sta leta 1895 začela graditi veliko hišo pod trgovino Müller, ki je bila takrat obravnavana kot gostilna s tujskimi sobami. Zgrajena je bila v novem klasicističnem slogu. Postala je dom družine Müller. V zgornjih prostorih je bilo pet velikih sob, obrnjenih proti Zagorju. Slovele so po tem, da so bile zelo velike, s poslikanim stropom, na tla

so položili parket v obliki mozaika. Po pripovedovanju so gostišče gradili Italijani iz Kalabrije. Visoka, lepa stavba je mogočno delovala sredi koč, ki so bile krite s slamo.



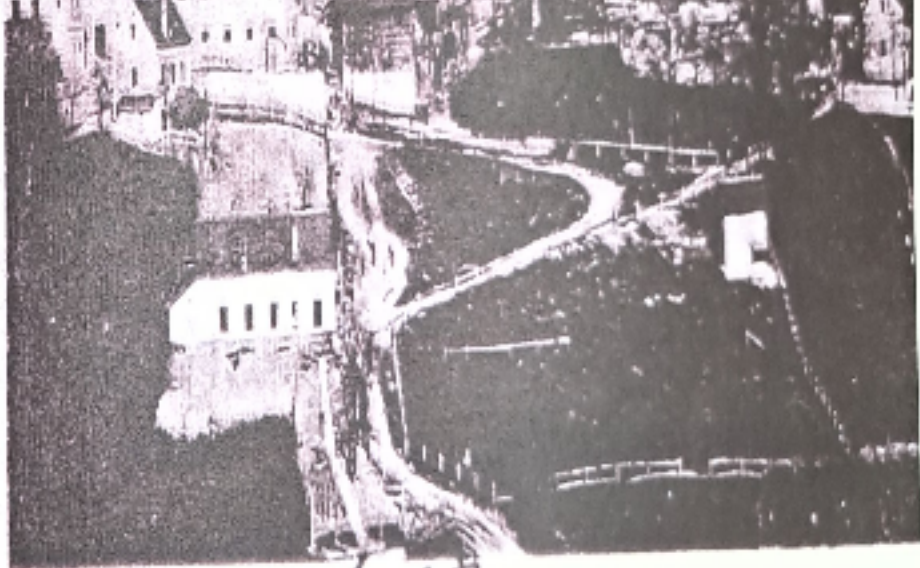
Gostilna Müller je bila zgrajena leta 1896

V hotel Kum oziroma kavarno Müller, kot so jo takrat imenovali, niso prihajali okoliški kmetje ali rudarji, ampak le uslužbenci steklarne, rudniški nadzorniki, ugledni in bogati Zagorjani. Kavarna se je bolj napolnila v času sejmov, ki so bili v Zagorju okrog cerkve štirikrat letno. Takrat so gostom ponudili poleg pijače tudi juho z mesom ali klobaso.

Oče Ivan in mati Marija sta zgrajeni hotel namenila vsem otrokom, vendar se je hči Marija bogato poročila in sestre izplačala. V hotelu ni nikoli stanovala, ker se je preselila v avstrijski Leoben. Tu je živela mlajša sestra Hermina, poročena Krulej. Njen mož je bil poštni inšpektor. Pri poslovanju gostišča je sestri pomagala Berta, ki je imela z možem hotel na Bledu.



Gustina Müller



Zagorje ob Savi 25/11 1903.

Hvala bpa za vrtili. Poklon gosp.
oetu in pozdrav. bratcu Fr. J. W.

Sin Viktor je bil med prvo svetovno vojno oficir v avstrijski vojski. Tam je spoznal lepo in bogato gospodično Marijo Widenhofer in jo zasnubil. Njeni starši so bili zgroženi, saj so se težko sprijaznili z mislijo, da bo morala meščanska Marija v neko neznano Zagorje oziroma Edlingen. V okolje se je hitro vživela, le slovenščina ji je do smrti delala težave.

Med I. svetovno vojno je oče Ivan umrl, kavarna Müller je leta 1918 uradno prešla na sina Viktorja, ki v gostišču ni nikoli delal, ampak ga je dajal v zakup. Srečo so poizkusili različni zakupniki: Govejški, Dolanci.

Pred 2. svetovno vojno je Viktor Müller gostišče prenovil. Zaradi najetih posojil je zašel v finančne težave, ki pa jih je z zamenjavo denarja na začetku 2. svetovne vojne razrešil.

V zakonu Viktorja in njegove žene Marije so se rodili štirje otroci: Viktor, Emil, Marija in Maridi. Preživela sta dva, in sicer sin Viktor, ki je pred vojno doštudiral rudarstvo, in hči Maridi, ki je obiskovala ljubljanski dekliški licej.

Druga svetovna vojna je marsikaj postavila na glavo. Zgornje prostore kavarne so zasedli nemški vojaki, v gostišču pa so stanovali tudi nemški učitelji, ki so poučevali v bližnji šoli. Zmage okupatorjev so bučno praznovali. Težki nemški škornji, ki so pritiskali na ljudi, so naredili veliko škode tudi gostišču.

Družina Müller je upravljala gostišče od leta 1896 do 1945. Obdobje po drugi svetovni vojni za družino ni bilo prijetno. Oče Viktor in mati Marija sta bila nekaj časa zaprta v Celju. Odvzeli so jima premoženje in državlanske pravice, sestra Mariji so kavarno podržavili. Družina Krulej, ki je v hotelu stanovala, se je preselila v Ljubljano. Ko so Viktorja in ženo izpustili iz zapor, so jima svetovali, da je najbolje, če oddidejo v Avstrijo, kjer je bila Marija doma.

Podržavljeno gostišče Müllerjevih se je v povojnih časih preimenovalo v Hotel Kum. Do leta 1952 so bili zelo skrbni gospodarji člani družine Murn. Za njimi je postal upravnik Franc Baloh. Velike sobe so predelali v manjše, da so lahko sprejele več gostov. Balohovi so za hotel skrbeli 26 let. Upravnikova sestra je bila odlična kuharica. Strežbo je dolga leta opravljal Vlado Zupan. Za glasbo so v 50. in 60. letih ob sobotah in nedeljah skrbeli domači glasbeniki.

V hotelu Kum so se hranili in prenočevali različni ljudje, od preprostih do gosposkih. Vanj so se zatekali mnogi stalni in prehodni gostje, bolj ali manj znamenitih imen, različni sezonski in drugi delavci, turisti, popotniki, udeleženci revij pevskih zborov. Leta 1983 in 1984, ko Medijske Toplice niso sprejemale gostov, so v hotelu stanovali in delali udeleženci 20. in 21. Slikarske kolonije Izlake - Zagorje.



Gostišče Kum danes

Leta 1990 je gostinski del Kuma vzel v najem, čez tri leta pa kupil na dražbi, Jože Ule. Novi lastnik je notranje gostinske prostore temeljito obnovil in s solidno postrežbo pridobil številne goste.

Kavarna Müller - Hotel Kum sodi danes v Zagorju med gostilniške lokale z najdaljšo nepretrgano tradicijo. Od 1896, ko so hotel zgradili, do današnjih dni, ko ga je sedanji lastnik Jože Ule obnovil, je preteklo veliko vode. Bili so časi, ko je bil hotel Kum na dobrem glasu in središče zagorskega družabnega življenja z dobro gostinsko ponudbo in prijetno glasbo, pa tudi slabša obdobja, ko je bilo v Kumu in okoli njega mrtvilo. Večino drugih, nekoč znanih gostiln, je čas iz različnih razlogov zaprl, kavarna Müller - Hotel Kum pa je ostal. Želimo mu najboljše čase, bogato gostinsko ponudbo in dobre goste.

V. ZAKLJUČEK

Prve gostilne v naši dolini so bile že v fevdalni dobi. Pred izlivom Medije v Savo je stala gostilna, v kateri so se ustavljali brodniki. Ob glavnem križišču v Zagorju je bila gostilna pri Grčarju, še danes stanovanjskim blokom rečemo Grčarjevina. V gostilni so se zbirali brodarji, furmani, kasneje tudi rudarji. V senčni uti pred gostilno je posedal tudi dr. Slavko Grum. Tudi pri nas so gostilne namenjene srečanjem ljudi, sklepanju kupčij, poslovnim pogovorom.

Gostilna z najdaljšo tradicijo v obratovanju je gostišče Kum. Leta 1896 sta ga postavila Johan in Marija Müller. Takrat je bila to velika stavba, razkošna in mogočna sredi koč, pokritih s slamo. Lastniki so živeli v gostišču oziroma kavarni Müller, kot so jo takrat imenovali. Tu je bilo zbirališče veleposestnikov, steklarskih nameščencev in rudniških nadzornikov. Pet velikih sob v gornjem nadstropju so zasedli ljudje, ki so prihajali v Zagorje zaradi različnih poslov.

Skoraj 50 let so bili Müllerji lastniki Kuma. Med 2. svetovno vojno so ga zasedli Nemci. Po vojni je preživel težke čase. Müllerji so morali oditi iz Zagorja. Od leta 1952 je gostišče upravljalo Gostinsko podjetje Zagorje. Veliko lastnikov, nobeden pravi.

V Hotelu Kum so bili na hrani in prenočevanju različni ljudje, za razliko od Müllerjevega obdobja, preprosti delavci in znane osebnosti. Leta 1983 in 1984 so v hotelu stanovali udeleženci 21. slikarske kolonije.

Zdaj ima Kum lastnika Jožeta Uleta, ki poskuša z dobro gostinsko ponudbo hotelu vrniti nekdanji ugled in veljavo.

VI. LITERATURA IN VIRI

1. JANKO OROŽEN: ZGODOVINA ZAGORJA OB SAVI, 1980
2. TANJA TOMAŽIČ: GOSTILNE, KAKRŠNIH SE PRI NAS SPOMINJAMO, SLOVENSKI ETNOGRAF XXIX, LETNIK 1976, LJUBLJANA 1978
3. OBMOČNA OBRTNA ZBORNICA ZAGORJE: OBRT IN PODJETNIŠTVO V OBČINI ZAGORJE, 1996
4. NANDE RAZBORŠEK: 100 LET HOTELA KUM, tipkopis
5. JANKO OROŽEN: ZGODOVINA TRBOVELJ, HRASTNIKA IN DOLA, 1978
6. ČASOPIS SLOVENEK, oktober 1896
7. USTNI VIRI